

Asia: VN/25888/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaalihuoltolain, vanhuspalvelulain ja asiakasmaksulain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pidätkö kannatettavana, että teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa säädettäisiin uudessa 47 §:ssä esitetyllä tavalla?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Muistiliitto ry on valtakunnallinen muistisairaiden ja heidän läheistensä kansanterveys-, potilas- ja edunvalvontajärjestö. Toiminnan päämäärä on edistää aivoterveystta, toimia sairastuneen ja läheisen tukena, vahvistaa heidän ääntään sekä puolustaa heidän oikeuksiaan. Muistiliitto toimii 40 jäsenyhdistyksen yhteistyö- ja kattojärjestönä.

Muistiliitto kannattaa esitystä teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa ehdotetun uuden SHL 47 §:n mukaisesti. Teknologiset ratkaisut ovat jo nyt osa sosiaalihuollon arkea, erityisesti asumisen toimintayksiköissä ja kotihoidossa käytössä, ja niiden käyttö on yleistynyt. Lainsäädännöllinen ohjaus on tarpeen, sillä aiempaa sääntelyä ei ole ollut.

Muistiliitto pitää tärkeänä, että teknologisten ratkaisujen käyttö perustuu asiakkaan yksilöllisiin palvelutarpeisiin ja että niiden käyttö arvioidaan osana asiakasprosessia. Jatkossa arviointi korostaa entistä enemmän ammattilaisen osaamista, erityisesti muistisairauksiin liittyvää erityisosaamista sekä kykyä hahmottaa sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuus.

Asiakkaan toiveet ja mielipiteet on otettava huomioon palvelutarvetta arvioitaessa. Samoin on arvioitava realistisesti hänen kykyään ymmärtää ja käyttää teknologiaa. Muistiliitto korostaa, että arvioinnin tulee keskittyä erityisesti muistisairaahan henkilön toimintakykyyn, turvallisuuteen, osallisuuteen ja hyvinvointiin.

Mikäli asiakas ei kykene osallistumaan päätöksentekoon, hänen tahtonsa on selvitettävä yhteistyössä omaisten tai edustajan kanssa. Myös asiakkaan aiemmin, toimintakykyisenä, kirjallisesti ilmaisemat hoitotahto tai hoivatoiveet on huomioitava. Tämä tulisi lisätä selkeyden vuoksi myös 47 §:n säännöskohtaisiin perusteluihin.

Ehdotuksen mukaan teknologisen ratkaisun käyttöönoton edellytyksenä on, että asiakas on tietoinen ratkaisusta, osaa käyttää sitä tarvittaessa ja saa tarvittavaa ohjausta ja neuvontaa. Näiden edellytysten toteutumisesta sekä ratkaisun soveltuvuutta tulee arvioida säännöllisesti ja riittävän usein, erityisesti silloin, kun asiakkaalla on etenevä ja toimintakykyä asteittain heikentävä sairaus. Muuttuneeseen tilanteeseen on reagoitava arvioimalla teknologian käyttöedellytykset toistuvasti ja riittävän tiheästi

Erityistä huomiota on kiinnitettävä ratkaisujen käytettävyyteen ja turvallisuuteen. Muistisairailta henkilöillä on usein heikentynyt kyky omaksua uusia teknologioita. Vaikka esimerkiksi lääkeautomaatit, hoivakamerat tai etäseurantalaitteet voisivat objektiivisesti tukea arkea, niiden käyttö ei ole perusteltua, jos ne aiheuttavat hämmennystä tai pelkoa. Tällöin on etsittävä vaihtoehtoisia keinoja palvelutarpeen täyttämiseksi.

Muistiliitto esittää, että säännöskohtaisissa perusteluissa todettaisiin erityisesti iäkkäiden henkilöiden kohdalla tarve arvioida huolellisesti sosiaali- ja terveystalouden kokonaisuutta (vanhuspalvelulain 16 § 2 mom.), jotta inhimillinen kohtaaminen ja sosiaalinen kanssakäyminen voivat toteutua ihmisarvoisesti. Sosiaali- ja terveystalouden tulee muodostaa asiakkaan kannalta tarkoituksenmukainen ja toimiva kokonaisuus. Muistisairaana henkilön sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen kotihoidon fyysisillä kohtaamisilla voi olla asiakkaan kannalta erittäin merkityksellistä, eikä etäkäynti korvaa inhimillistä vuorovaikutusta.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Pidätkö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikössä säädettäisiin uudessa 48 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Muistiliitto ei kannata ehdotusta teknisen valvonnan sallimisesta sosiaalihuollon toimintayksiköiden yhteisissä tiloissa. Liitto pitää ehdotusta ongelmallisena erityisesti kotirauhan ja yksityisyyden suojan näkökulmasta. Tämä huoli on todettu myös aluehallintovirastojen ohjauskirjeissä (s. 38), joissa korostetaan, että yhteiset tilat kuuluvat kotirauhan piiriin.

Käytännössä esimerkiksi ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköissä yhteiset tilat muodostavat yhdessä asiakkaiden omien huoneiden kanssa heidän kotinsa. Näiden tilojen tarkoituksena on tukea asiakkaiden sosiaalista kanssakäymistä heidän tarpeidensa ja toiveidensa mukaisesti. Yhteisiä tiloja, kuten ruokailu- ja oleskelutiloja sekä piha-alueita, käytetään yksityiselämän piiriin kuuluvien toimintojen toteuttamiseen. Asiakkailla tulee olla oikeus yksityisyyteen myös näissä tiloissa. Monissa yksiköissä asiakkaat maksavat vuokraa myös yhteisistä tiloista. Heidän huoneenvuokralakinsa mukaisesti vuokrasopimuksiin voidaan jyvittää osuus yksikön yhteisistä tiloista.

Ehdotus herättää kysymyksiä myös teknisen valvonnan tarkoituksen ja suhteellisuusperiaatteen toteutumisesta käytännössä. Ehdotuksen mukaan teknistä valvontaa saa toteuttaa silloin, kun se on tarpeen asiakkaan terveyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi, ja että teknisen valvonnan tulee olla ajallisesti ja alueellisesti rajattua sekä tarkoitukseensa nähden oikeasuhtaista. Yhteisissä tiloissa liikkuu kuitenkin useita asiakkaita. Ehdotuksen perusteella jää epäselväksi, kenen tai kuinka monen asiakkaan terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia valvonnalla tulee turvata. Onko valvonta oikeasuhtaista ja oikein mitoitettua, jos se kohdistuu kaikkiin tiloissa oleskeleviin ja liikkuviin ja siten heidän yksityisyytensä suojaan, vaikka kaikkien tiloja käyttävien terveys, turvallisuus ja hyvinvointi ei olisi uhattuna?

Muistiliitto huomauttaa, että erityisesti yöaikaan tapahtuvaa valvontaa voitaisiin todennäköisesti toteuttaa asiakaskohtaisilla teknologisilla ratkaisuilla ehdotetun 47 §:n mukaisesti, jolloin yksityisyyden suoja toteutuisi paremmin. Mikäli yhteisissä tiloissa päiväsaikaan esiintyy vaaratilanteita, jotka edellyttävät valvontaa, voi se viitata puutteisiin henkilöstöresursseissa, työntekijöiden osaamisessa tai yksikön toimintakulttuurissa. Teknistä valvontaa ei tule käyttää korvaamaan riittämättömiä henkilöresursseja tai puutteita asiakaslähtöisessä toiminnassa.

Ehdotuksen mukaan asiakastietojen käsittelyyn sovelletaan asiakastietolakia, mikäli tekniikka kerää henkilötietoa. Pelkän viittauksen perusteella jää kuitenkin epäselväksi, kenen henkilötietoihin teknisen valvonnan keräämä asiakastieto kuuluisi, miten ja kuka tietoja ja rekisteröidyn oikeuksia voisi käyttää. Asia edellyttäisi todennäköisesti muutoksia myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annettuun lakiin.

Esityksessä ehdotetaan, että asiakkaalta ei pyydetä suostumusta teknologisen ratkaisun käyttöönottoon, vaan asiakkaan mielipide otetaan huomioon osana asiakasprosessia (palvelutarpeen arviointi, palvelusuunnitelma, päätös). Kannatatteko tätä ehdotusta? (HE-luonnos kappale 2.6)

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Muistiliiton näkemyksen mukaan on perusteltua, että teknologisen ratkaisun soveltuvuus asiakkaan tarpeisiin arvioidaan osana jo voimassa olevaa sosiaalihuoltolain mukaista asiakasprosessia. Iäkkäiden henkilöiden kohdalla tätä arviointia tukevat myös vanhuspalvelulain säännökset.

Nykyinen lainsäädäntö huomioi jo asiakkaan oman näkemyksen ja mielipiteiden merkityksen palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Sääntelyssä on myös määritelty, miten asiakkaalle tulee selvittää hänen oikeutensa, velvollisuutensa sekä eri palveluvaihtoehdot ja niiden vaikutukset.

Asiakaslain 8 §:ssä säädetään asiakkaan itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisesta, ja 9 §:ssä käsitellään itsemääräämisoikeutta erityistilanteissa. Muistiliiton näkemyksen mukaan nämä säännökset soveltuvat myös tilanteisiin, joissa harkitaan teknologisen ratkaisun käyttöönottoa asiakkaan palveluissa.

Jos ei, voitte esittää, miksi asiakkaalta pitäisi pyytää suostumus ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Pidättekö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikön yhteisissä tiloissa säädetään?

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Jos ei, voitte esittää, miksi teknisestä valvonnasta ei pitäisi säätää ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Muistiliitto ymmärtää tarpeen tekniselle valvonnalle sosiaalihuollon toimintayksiköissä, kuten ympärivuorokautisen palveluasumisen yksiköissä, erityisesti yöaikaan. Kohdennettu valvonta esimerkiksi käytävä- ja eteistiloissa voi olla perusteltua asiakkaiden turvallisuuden varmistamiseksi ja heidän häiriöttömän yönensä turvaamiseksi. Tällaisissa tilanteissa tekninen valvonta voisi palvella asiakkaiden etua.

Sen sijaan päiväsaikaan tapahtuva, mahdollisesti pitkäkestoinen kameravalvonta toimintayksikön yhteisissä tiloissa – kuten olohuoneissa ja ruokailutiloissa – puuttuisi liiallisesti asiakkaiden yksityisyyden suojaan. Nämä tilat ovat osa asiakkaiden kotia ja tarkoitettu sosiaaliseen kanssakäymiseen ja yksityiselämän toteuttamiseen. Muistiliitto katsoo, että jatkuva valvonta näissä tiloissa ei ole oikeasuhtaista eikä hyväksyttävää.

Missä tilanteissa katsotte, että toimintayksikössä olisi tarpeen käyttää tallentavaa kameravalvontaa? Millainen prosessi liittyy tallentavan kameravalvonnan käyttämiseen

Ks. edelliset vastaukset.

Pidättekö kannatettavana, että laissa säädettäisiin, että asiakasprosessin aikana on arvioitava teknologian hyödyntämisen mahdollisuus asiakkaan sosiaalipalveluissa?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Ks. edelliset vastaukset.

Jos ei, voitte esittää, miksi arviointivelvollisuudesta ei tulisi säätää.

-

Pidättekö kannatettavana, että asiakasmaksulain 10 e §:ään lisätään uusi momentti, jonka nojalla turva-auttamispalvelun toteuttamisesta osana kotihoitoa voidaan periä maksu?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Maksun periminen turva-auttamispalvelun toteuttamisesta on perusteltua. Maksu tulee ottaa huomioon asiakkaan maksukattoa kerrottavana maksuna.

Jos ei, voitte esittää, miksi ei tulisi säätää ehdotetulla tavalla.

-

Pidättekö kannatettavana, että teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa asetettaisiin maksimiraja?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Teknologian huomioimiselle henkilöstömitoituksessa on perustelua asettaa maksimiraja, jotta varmistetaan asiakkaiden turvallisuus ja palvelun laatu. Teknologian vaikutus henkilöstötarpeeseen on rajallinen, eikä se voi täysin korvata ihmistyötä, erityisesti hoivan ja vuorovaikutuksen osalta.

Raja tuo myös selkeyttä ja ennakoitavuutta valvontaan sekä ehkäisee liiallista mitoituksen keventämistä tilanteissa, joissa teknologian vaikutuksista ei ole riittävästi tutkittua tietoa.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos kannatatte maksimirajan asettamista teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa, onko ehdotettu 0,04 mielestänne sopiva?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Ehdotettu 0,04 työntekijän vähennys asiakasta kohti iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksessa on arvioitu maksimivaikutukseksi, joka teknologialla voidaan saavuttaa ilman, että palvelun laatu tai asiakkaiden turvallisuus vaarantuu. Tällä pyritään varmistamaan, että asiakkaan perusoikeudet toteutuvat ja palvelun laatu säilyvät, vaikka teknologiaa hyödynnetään. Ehdotus mahdollistaa mitoituksen pienentämisen ilman erillistä hakemusta tai rekisteröinnin muutospäätöstä, mikä keventää hallinnollista taakkaa sekä viranomaisilta että (yksityisiltä) palveluntuottajilta. Heidän tulee kuitenkin päivittää tieto teknologian vaikutuksesta valtakunnalliseen rekisteriin.

Vaikka arviointityötä kevennetään, valvonnan ja omavalvonnan merkitys korostuu jatkossa entisestään. Palveluntuottajien on edelleen varmistettava, että henkilöstömäärä vastaa asiakkaiden tarpeita ja toimintakykyä.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Pidätekö kannatettavana, että iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon vähimmäishenkilöstömitoitus olisi edelleen 0,6 työntekijää asiakasta kohti, jota ei voitaisi teknologioita käytettäessä alittaa?

Kyllä

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

Vaikka teknologia voi tukea hoitotyötä, se ei voi korvata ihmiskontaktia ja hoitohenkilöstön läsnäoloa. Vähimmäismitoitus 0,6 varmistaa, että asiakkaalla on oikeus saada riittävästi henkilökohtaista hoivaa ja huolenpitoa, mikä on erityisen tärkeää heikentyneen toimintakyvyn omaaville iäkkäille. Mikäli asiakkaiden palvelutarve sitä edellyttää, tulee henkilöstöä olla vähimmäismitoitustakin enemmän.

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Valmistelussa on arvioitu, että lääkehuoltoon, yöaikaiseen valvontaan ja kirjaamiseen liittyvillä teknologioilla voi olla henkilöstövaikutuksia. Näettekö, että iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa voisi vielä olla joitakin muita välittömän asiakastyön tehtäviä, joissa teknologian avulla voitaisiin vähentää henkilöstötarvetta?

-

Jos kyllä, mitä tehtäviä ne olisivat ja millä teknologialla henkilöstötarvetta voitaisiin vähentää?

-

Kannustaako esitys mielestänne investoimaan uusiin teknologioihin sosiaalihuollon palveluissa (myös muissa kuin iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa)?

-

Voitte esittää teknologiainvestointeihin liittyviä näkökohtia.

-

Voitte esittää muut asiaan liittyvät näkökohtanne ehdotuksen vaikutuksista.

Palveluiden järjestäminen teknologisten ratkaisujen avulla edellyttää käyttöönoton ja käytön osaamisen lisäksi saavutettavissa olevaa digitukea asiakkaille ja henkilökunnalle.

Ehdotuksen mukaan yksityinen palveluntuottaja ilmoittaisi valvontaviranomaiselle käytössään olevat teknologiset ratkaisut osana toimintayksikköä koskevia tietoja. Sääntely asettaa eri asemaan yksityisen ja julkisen palveluntuottajan, sillä sosiaali ja terveydenhuollon valvontalain säännökset rekisteröintivelvollisuudesta tulevat voimaan julkisten palveluntuottajien osalta vuoden 2028 alusta lukien. Asiakkaan mahdollisuus saada tietoja myös julkisen toimintayksikön toiminnasta omavalvontasuunnitelman muodosta tulisi varmistaa ja mahdollisuuksien mukaan aikaistaa.

Elomaa Sari
Muistiliitto ry